

Türkiye Faunası

Kar İspinozu / *Montifringilla nivalis*

Serçegiller / Passerinae

Boyları 18 cm, kanat uzunluğu (dişi ve erkek) 11.7-12.5 cm'dir. Yapı olarak ispinozu andırır. Yurdumuzda görülen iki alttüründen biri olan *M. n. nivalis* yaz, kış ilkbahar ve juvenil gibi bütün tüylenme durumlarında en çok benzediği tür olan kar kirazkusundan bir tek durum dışında, kışını renkte olan baş aracılarıyla, ayrıca kanadında ve kuyruğunda bulunan beyazlıklarla kolaylıkla ayırmasanabilir. Ancak juvenile kar kirazkuslarında başın temmuz-ğustos aylarında gri olduğu unutulmamalıdır. Bu alttürde erkeklerin gerdanı ve çenesi yazın siyahımsıdır. Kışın ise bu bölgede beyazımsı benekler görülür. Gerdanın yanları kıtlı beyaz renktedir. Üst gaganın kökü ile göz arasında bazen çok silik ve ince beyaz bir çizgi bulunur. Göğsün üst kısımları açık gri, karnın ve vücudun alt kısımları beyazımsıdır. Sırtı ve kanatlarının üst kısmı koyu kestane rengidir ve üzerinde uzunlamasına kalın, siyahımsı lekeler yer alır. Gri olan ense ile kahverengi sırt arasında renk ol ar ak

keskin bir geçiş vardır. Kanatlarda büyük örtü tüylerinin en içte olanları kahverengi (uçarken fark edilir), en dıştaki de dahil olmak üzere geri kalanları beyazdır. El ucu tüylerinin görünen kısımları kuzguni siyahtır. Alula bölgesindeki tüyler de aynı renktedir (küçük örtü tüylerinin başlangıcı). Bu bağlamda kuş konuk durumdayken yanlamasına durduğu varsayılabilir kanadın üst kısmı kahverengi, ortası beyaz, alt kısmı siyah ve alt kısmının omuza doğru olan tarafı beyaz lekeli olarak görülür. Kuyruk tüylerinin ortadakilere siyah, dıştakileri en ucu siyah olmak üzere beyazdır. Böylelikle kuş konukken ve uçarken kuyruğunda T şeklinde siyah bir kama görülür. Uçarkenki kanat deseni nadiren de olsa yurdumuzda da görülen kar kirazkusunuinkine ile aynıdır. Dişinin çenesinde de çok açık bir grielik vardır. Erkeğin kamat ve kuyruğunda bulunan beyaz renkli bölgeler dışında ve juvenile daha az genişliktedir. Dişinin başı daha kahverengimsidir.

Genel olarak koyu renkli bir görünümü olan juvenil dişiye benzer. Erkeğin kuluçka mevsiminde siyah olan gagası, kışın turuncu-sarıya döner. Dişinin gagası yaz kış boynuz rengindedir. Sarı renkte olan juvenilin gagasının ucu nokta şeklinde siyahımsıdır. Ayaklar erkekte siyah, dişide kahverengi, juvenilede bej rengidir. *M. n. alpicola* alttürü yurdumuzda da bulunur. Nominata alttürde kül grisi olan başının üstü, kahverengimsi olduğundan özellikle uçarken kar kirazkusunun kız formu ile kolaylıkla karıştırılabilir. Ancak kol ucu tüylerinin en içtekilerinin koyu renkli olmasıyla ayırmasanabilir. Başının üstü *nivalis* alttüründen biraz bir şekilde açık ve sırtıyla adeta zıt renktedir. Boyu 17 cm dir. İnce uzan silüetli bir kuş olan kar ispinozu, yerde, konukken dik durur ve sık sık kuyruğunu oynatır.

Normal nidüsü kulak tırmalayıcı bir "tsuviik" ya da "tsiik" şeklinde ve bir de "pits" ya da "pirt" gibidir. Normal ötüşünü bir kaya parçası üzerine fınyerek yapar. Bu ötüş oldukça monoton "sçiz sçiz sittiç sittiçer" şeklinde devam eder. Kesik kesik ve sarsıntılı bir biçimdedir. Biraz sarıgaga katen kuşunun ötüşünü andırır. Normal olarak yerli bir kuştur. Dağlardaki 2000 metrenin üzerinde ağaç bulunmayan çaplık kayalık ve taşlık tepe ve yamaçlarda yaşar. Ancak kışın yükseklik farkı olarak yer değiştirir

daha aşağı kesimlere iner ve çoğunlukla klübe ve evlerin yakınında görülür. Genellikle insanların yaşadığı yerlerin yakınında rastlanır ve kış mevsimi dışında da dağlardaki kampların yakınında görülebilir. Şubat ayında itibaren tekrar en yükseklerdeki kayık istasyonları civarına çıkar. Yurdumuzda, özellikle toroslarda, kışın seyrek ormanlar içerisindeki kayalık vadilerde görülmektedir.

Yabani otların tohumu, çeşitli alg ve yosunlar ve bunların arasında yaşayan küçük böceklerle beslenir. Dağlardaki klübe ve evlerin atıklarını da yer.

Yurdumuzda Toroslar'da, İç Anadolu'da Sultani Dağları ve Erciyes'de bulunur. Doğu Anadolu'da Erzurum ve Van civarındaki dağlarda *M. n. alpicola* alttürü bulunmaktadır. Bu alttür İran'ın batısına kadar olan dağlık bölgelerde de yaşar. Mısır'da çok nadir ve sapkın olan kar ispinozu, Avrupa genelinde bir Alp kuşu olarak bilinmekte ve Pireneer, Alpler ve Balkanlar'da sıkça rastlanmaktadır. Ayrıca Kafkasya, İran ve Orta Asya'daki dağlık yörelerde de *M. n. alpicola* alttürü yaşar.

Yuvasını dağlardaki çaplık kayalar arasında yerdeki yarık ve çatlaklara yada iri kayaların altına yapar. Yuva materyali, yosun, alg ve tüyledir. Güney Avrupa'daki yüksek dağlarda ve Alpler'de ağaç hattının üzerinde ve karların altında kalan bölgede üremektedir. Kuluçka mevsimi dışında küçük sürüler halinde görülen kar ispinozu, bu dönemde belli bir alanda doğuk çiftler halinde küçük teritoryal bölgelerde bulunur.

Kuluçka süresi 12-14 gün, yavru uçuş süresi 16-18 gün., yumurta boyutları 24 x 17 mm, yumurta odedi 4-6'dır (beyaz renkli).

Montifringilla nivalis'in Türkiye'deki yayışı

Kaya Serçesi / *Petronia petronia*

Serçegiller / Passerinae

Boyları 14 cm, kanat uzunlukları (dişi ve erkek) 9.3-10 cm dir.

Eşeyler birbirinin aynıdır. Soluk kahverengi ve bej renginin hakim olduğu tüy düzeni ile ev serçesinin dışına benzer. Geniş ve açık krem rengi gözüstü çizgisi bu izlenimi kuvvetlendirir. Ama bu çizgi gaga kökünden başlar ve dişi ev serçesindenkinden daha geniş ve daha açık renktedir. Ayrıca kuşun başında, alının üst tarafından başlayan ve enseye dek uzanan oldukça geniş ve bej renkli ikinci bir tepe çizgisi vardır.

Yanak bölgesi grimsi bej, kulak bölgesi geniş, uzunca ve yanlamasına siyahımsı kahverengidir. Alt ve üst gaganın birleştiği yerden başlayan sakal çizgisine benzer, gerdanla birleşen bir oluşum da vardır. Kuşun üst kısmı koyu grimsi kahverengi ve üzeri açık bej rengi noktaldır. Ortanca örtü tüylerinin ucu bej rengi konturludur ve kanatla bu renkte bir bant olduğu izlenimi verir.

El ucu tüylerinin ucu ve kuyruk tüyleri siyahımsı kahverengidir. Kuyruk tüylerinin ucunda noktalar silsilesi şeklinde beyazımsı, genişçe bir bant bulunur. Bu, çoğunlukla ancak kuş uçarken farkedilebilir. Kuyruksız örtü tüyleri kahverengi ve bej rengi konturludur. Bu ise, bu bölgenin benekli olduğu izlenimini verir. Göğsünün üst kes-

mında, gerdan bölgesinde enlemesine yer alan küçük, açık sarı renkte bir leke vardır. Bu sarılık çok belirgin değildir ve çoğunlukla ancak kuş tüylerini kabarttığı zaman görülebilir.

Juvenilede bu sarı leke bulunmaz. Yetişkin erkek ve dişide açık bej rengi olan gaga ve ayaklar, juvenilede daha sarımsı renktedir. Göğsü ve karnı açık grimsi bej rengidir. Vücutun yanlarında yer alan tüyler göğüsten başlayarak açık kahverengidir ve bej rengi konturları vardır. Dikkatli incelendiğinde kuşun bu bölgelerinin boylamasına sıra halinde çok hafif benekli olduğu gözlenir. Bazen ev serçesi ile birlikte bulunabilir. Uzaktan daha aktif bir karaktere sahip olmasıyla ayırmasanabilir.

Normal nidüsü, "uvid" ya da "üü" şeklinde ve kısadır. Ötüşü ise nidalarının dizilimi ve oldukça karakteristik, çok taltlı bir "pi-UÜ-ü" nağmesi ve bir de sakanunkine benzeyen "pi-y" seslerinin değişik versiyonlarda sıralanması şeklindedir.

Vejetasyonun olduğu ya da olmadığı bütün bölgelerde, yüksek ve orta yükseklikteki kayalık dağların yamaçlarında, ormanların kenarındaki kayalık alanlarda, taşlık zeminlerde, tarım alanlarında, yaylalardaki tarla kenarlarında, kurv nehir yataklarında ve de kasaba ve köylerdeki harabe-

lerde yaşar. Bazen çöl kenarlarında, ağaçlar arasında ve nadiren de küçük yerleşim merkezlerindeki binaların civarında rastlanır. Avrupa ülkelerinde ise, çoğunlukla eski şatolar ve bunların civarındaki korularda görülür.

Tohumlar, taneler, arıç vb. ağaçların meyveleri, kayalarda yaşayan küçük kurtçuk, böcek ve larvalarla beslenir. Yazın doğ meyveleri de yer. Kuluçka mevsiminde yavruların hayvansal protein ihtiyacını karşılamak için böcek ağırlıklı beslenir.

Yurdumuzda hemen hemen bütün bölgelerdeki kayalık ve dağlık alanlarda rastlanmaktadır. Yurdumuz dışında genel olarak palearktiki güney ve orta kesiminde yaygındır. Avrupa'nın güneyinde, Afrika'nın kuzey seridinde ve Kafkasya'da da bulunmaktadır. Genel olarak yerli bir kuştur, ancak bulunduğu son sınırları İran'ın kuzeybatısında bir yaz ziyaretçisidir. Kışın ise, güneybatı İran'da ve Irak'ta kaydedilmiştir. Hazar Denizi'nin doğusunda ve kuzeyinde ve bunun yanında Türkistan bölgesinde de çeşitli kayıtlar vardır. Kıbrıs'ta ise çok nadir bir sapkındır.

İssiz harabelerdeki duvarların deliklerinde, kayaların arasındaki çatlak ve yarıklarda ve taş aralarına yuva yapar. Yuvasını nadiren ıssız korularda bulunan ağaçlardaki kovuklara kurduğu da belirtilmiştir. Avrupa'nın güneyinde kültive edilmiş ya da el

Petronia petronia'nın Türkiye'deki yayışı

değmemiş alanlarda bulunan kayalık bölgelerde lokal olarak üremektedir. Genellikle küçük ve sık sürüler halinde bulunmasına karşın üremesi koloni halinde değildir. Genişçe bir alanda, her çift için belli bir teritorya bölgesi olmak kaydıyla küçük gruplar halinde ürer. Üreme şekli kar ispinozununkine benzer.

Kuluçka süresi 12-14 gün, yavru uçuş süresi 16-17 gün, yumurta boyutları 21 x 15.5 mm, yumurta odedi 3-6'dır

Bilim ve Teknik

Taş Serçesi / *Petronia brachyactyla* Serçegiller / Passerinae

Boyları 14 cm, kanat uzunlukları (dişi ve erkek) 9,2-9,9 cm dir.

Eşyler birbirinin aynıdır. Yüzeysel olarak incelendiğinde hemen hemen hiç göze çarpıcı özelliği yoktur. Açık renkli dişi bir ev serçesine benzer. Üst kısımları tekdüze grimsi bej rengi (kum rengi), florya boyutunda, tohum iyicisi bir kuştur. Altı kısımları açık bejimsi krem rengidir.

Kaya serçesinde bulunan tepe çizgisi ve sarı göğüs lekesi yoktur. Gözüstü çizgisi kaya serçesinden çok daha az belirgindir. Başlı olduğunda uniform, grimsi bej rengi, gerdam ise açık krem rengidir.

Kanatları ve sırtı daha koyuca sarımsı kumsunu (sıcankın), el uçma tüyleri siyahımsı ve krem konturlu, kol uçma tüyleri kahverengimsidir. Kahverengimsi olan büyük ve ortanca örtü tüyleri bej rengi konturludur. Bu nedenle kanatlarda ikiser adet çok belirgin olmayan, ince bant görülebilir; bu, bu tüylerin iç kısımlarının beyazımsı olması nedeniyledir. Kol uçma tüylerinin iç kısmında dar ve beyazımsı bir panel göze çarpar.

Kısa ve koyu renkli olan kuyruğunun ucuna bariz bir şekilde beyazdır. Ancak ortadaki kuyruk tüylerinde en uç kısmında ve dış taraflarında çok ince bir şerit halinde beyazlık bulunmaz. Bu du-

rum kuşun kuyruğunda, saka kuşunda olduğu gibi büyük beyaz lekeler bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bu beyazlık kuş uçarken kuyruğun alt tarafından daha iyi görülür.

Bej bir sakal ve açık krem bir büyük çizgisi, dikkatli bakıldığında farkedilebilir. Kanatları vücuduna oranla uzundur. Uçarken özellikle kuyruğun uçundaki beyazlık ve parlak, yarı saydam, bejimsi turuncu renkte bacakları göze çarpar. İmmature bariz bir şekilde daha açık renklidir. Vücut yapısı olarak daha büyük ve hantal görünümlü olan kaya serçesinden çizgisiz tüy düzeni ile de kolaylıkla ayrışır.

En çok sarı gerdanlı serçe ve küçük kaya serçesine benzer. Gagası açık renkli ve sarımsıdır. Kursak bölgesi açık bej, karnı kısmı ve kuyrukaltı örtü tüyleri açık krem rengidir. Toplu olarak yaşar.

Genellikle uçarken çıkardığı nidüsü yumuşak titişimler şeklinde, arıkusununkine oldukça benzeyen bir biçimde, çabucak "tiiviii-yuu" gibidir. Saka kuşunun benzeri nidüslerini de andıran bu ses arazide kolaylıkla tanınır. Ötüsü arazide tanınmasını sağlayıcı yardımcı göstergeçlerdendir.

Yazlıtlı, tekdüze bir ısıık halinde, sürekli "tss tss tss-tssiiiiiii" şeklinde ve genellikle saka kuşun-

da olduğu gibi "ti-zii" gibi bir notayla biten triller şeklinde. Yüzeysel olarak tarla kirozkusunun ötüşüne benzer.

Orta yükseklikteki kurak ve yarı kurak, kalyalık ve çalılık alanlarda, seyrek halde çalılarda bulunduğu çorak, yarı çöl ve çölümü bölgelerde bulunur. Bazen ekili alanlarda büyük sürüler oluşturmaktadır. Arasında kültive edilmiş alanlarda da görülür. Kırsal ise, düzlüklere ve daha alçaklardaki yarı çöl bölgelere iner.

Beslenme şekli kaya serçesinininkine benzer. Tohumlar, taneler, meyveler ve kayıklar arasında bulunan küçük böcek ve kurttuklarla beslenir. Kuluçka mevsiminde son grubu diyetindeki ağırlığı arttır.

Yurdumuzda, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde üremektedir. Ülkemiz dışında Kafkasya ve Irak'ın batısında yaz ziyaretçisi olarak bulunur.

Bütün İran'da yerli ve göçmen statüde, Suudi Arabistan'da oldukça lokal olarak değişken sayılarda, bir de Ürdün'ün güneybatısında bulunmaktadır. Suudi Arabistan'ın batısında kış ziyaretçisi, Mısır ve Yemen'de ise sapsındır. Bazı yıllar Umman'da da üremektedir.

Petronia brachyactyla'nın Türkiye'deki yayışı

Seyrek çalılarda bulunduğu kurak ve yarı çöl arazilerde üremektedir. Üremesi kaya serçesinininkine benzer, ancak yuvasını alçakta, küçük çalılarda inşa eder. Kuluçka süresi 12-14 gün, yavru uçuş süresi 18-19 gün, yumurta adedi 5-6'dır.

Sarı Gerdanlı Serçe / *Petronia xanthocollis* Serçegiller / Passerinae

Boyları 12,5 cm, kanat uzunlukları (dişi ve erkek) 7,5-8,3 cm dir.

Eşyler birbirinden farklı görünümündedir. Arazide ispinozun ya da taş serçesinin dışına benzerilebilir. Kanatlarda küçük örtü tüylerinin bulunduğu bölge kestane rengidir. Böylelikle bu türlerden ayırılabilir. Ancak bazen bu bölge grimsi olan omuz tüyleri vasıtasıyla gizlenebilir.

Kestane rengi tüylerin bitiminde beyazımsı bir bant göze çarpar. Daha aşağıda ise, grimsi kahverengi olan büyük örtü tüylerinin uçundaki açık, grimsi bej konturlar vasıtasıyla şekillenen daha uzun bir bant bulunur.

El uçma ve kol uçma tüyleri de koyuca, grimsi kahverengidir. Kol uçma tüylerinin dışkıları düzensiz biçimde açık bej konturludur, ama içtekinin ucunda, kaya serçesindeki gibi beyaz kontur yoktur. Kuyruğunun ucunda beyazlık bulunmasıyla arkadan taş serçesinden ayırılabilir. Başında açık renkli belirgin çizgilerin olmamasıyla da kaya serçesinden ayırılabilir.

den farklıdır. Erkeğin göz çizgisinin gaga kökünden göze kadar olan bölümü siyahıdır. Gözüstü çizgisi ise yine gaga kökünden başlamak kaydıyla enseye dek uzanacak biçimde, belli belirsiz bir şekilde açık bej rengidir. Gerdanında birinci tür ayraçlarından olan sarı bir leke bulunur. Bu lekenin üst kısmındaki beyazımsılık yanak bölgesinin alt sınırına kadar devam eden grimsi renkle çerçevelenmiştir.

Ön tarafta gerdandaki sarı lekeden göğüs bölgesinin alt kesimlerine kadar olan kısım ve yanlarda kanat bölgesinin hemen altındaki kısımlar bejimsi gri renktedir. Daha alt kısımlar, karnın bölgesi ve kuyrukaltı örtü tüyleri ise beyazımsı açık krem rengidir.

Taş serçesinde parlak, yarı saydam bejimsi turuncu renkte olan bacaklar bu türde gridir. Baş, sırtı ve kuyruksokumu lekesez grimsi kahverengidir.

Dişi ve juvenilde kanatlarda küçük örtü tüyleri bölgesinde bulunan kestane rengi kısım ve gerdandaki sarı leke

bulunmaz. Hemen hemen hiçbir göze çarpıcı özelliği yoktur. Grimsi kahverengidir. Ispinozun dışından kanatlarındaki bantların beyaz değil de açık bej olmasıyla ayırılabilir. Bej konturlar büyük örtü tüylerine yaygınlaşmıştır. Gagasının şekliyle de dişi ispinozdan ayrılabilir. Sağlam tabanlı, uzunca ve şekli benzer türlerinkinden kolaylıkla ayırılabilen bir gagası vardır. Gaga erkekte kuluçka mevsiminde siyah, kuluçka mevsimi dışında pembesim et rengi ya da açık kahverengidir. Dışide ise, her zaman daha mat ve açık kahverengidir. Hiçbir zaman tam olarak güvenilemeye de taş serçesinden farklı olan habitatıyla da ayırılabilir. Çoğunlukla ağaçlara konar. Yerde ise ispinaz gibi hareket eder. Uçuşu incirkuşunun uçuşuna oldukça benzer, sık sık alçalır biçimdedir. Göçmen bir kuştur.

Oldukça civıllı olan ötüşü bir serçe oluştunu ancak belli eder. Ancak ötüşü ev serçesinininkinden daha yumuşak, daha metalik, daha ritmik ve daha hızlı tempodadır. Nidüsü ise yine serçe benzeri, "çip" "çip" ya da "çirap" şeklinde, ancak daha yumuşak, daha akıcı ve daha ahenklidir.

Seyrek halde kuru oğaçların bulunduğu açık alanlarda, bahçelerde, yapraklarını döken ağaçların bulunduğu korularda, az miktarda oğaç bulunan nehir yataklarında, kültive edilmiş alanlarda

ve Orta-Doğu'da hurma ağaçlarının bulunduğu alanlarda yaşar. Çoğunlukla köylerin civarında da rastlanır.

Gaga yapısı itibarıyla hem tohum ve taneler, hem de çeşitli larva, kurttuk ve parazitlerle beslenir. Diyetinde kuluçka mevsiminde ikinci grup yiyecek ağırlıktadır.

Yurdumuzda Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yaz ziyaretçisi olarak görülür. Yurdumuz dışında genel olarak İran'ın güney kesimleri, Pakistan'ın batısı, Kuveyt ve Umman'ın güneyinde bulunur. Suudi Arabistan, Bahreyn ve İsrail'in doğu eyaletlerinde sapsındır.

Göçmen bir kuş olduğundan tüm yıl boyunca, aynı ülke sınırları içerisinde bile olsa yaz ya da kış ziyaretçisi statüsündedir. Bazen Umman'da kış aylarında da görülmektedir.

Yuvasını ağaçların yakınındaki yerden biraz yüksek delik ya da yarıklara, çoğunlukla da oğaçlardaki kovuklara kurar. Yuva kutularında da kuluçkaya yatar. Kuluçka Süresi 11-13 gün, yavru uçuş Süresi 15-17 gün, yumurta adedi 5-6'dır.

Petronia xanthocollis'nin Türkiye'deki yayışı

M. Özçelik

Kaynaklar
Demirsoy, A., "Yaşamın Temel Kuralları"
Cilt 3 Omurgalılar
The Cambridge Encyclopedia of
Ornithology, 1991
Van Tjyne & Berger, "Fundamentals of
Ornithology", Newyork 1965